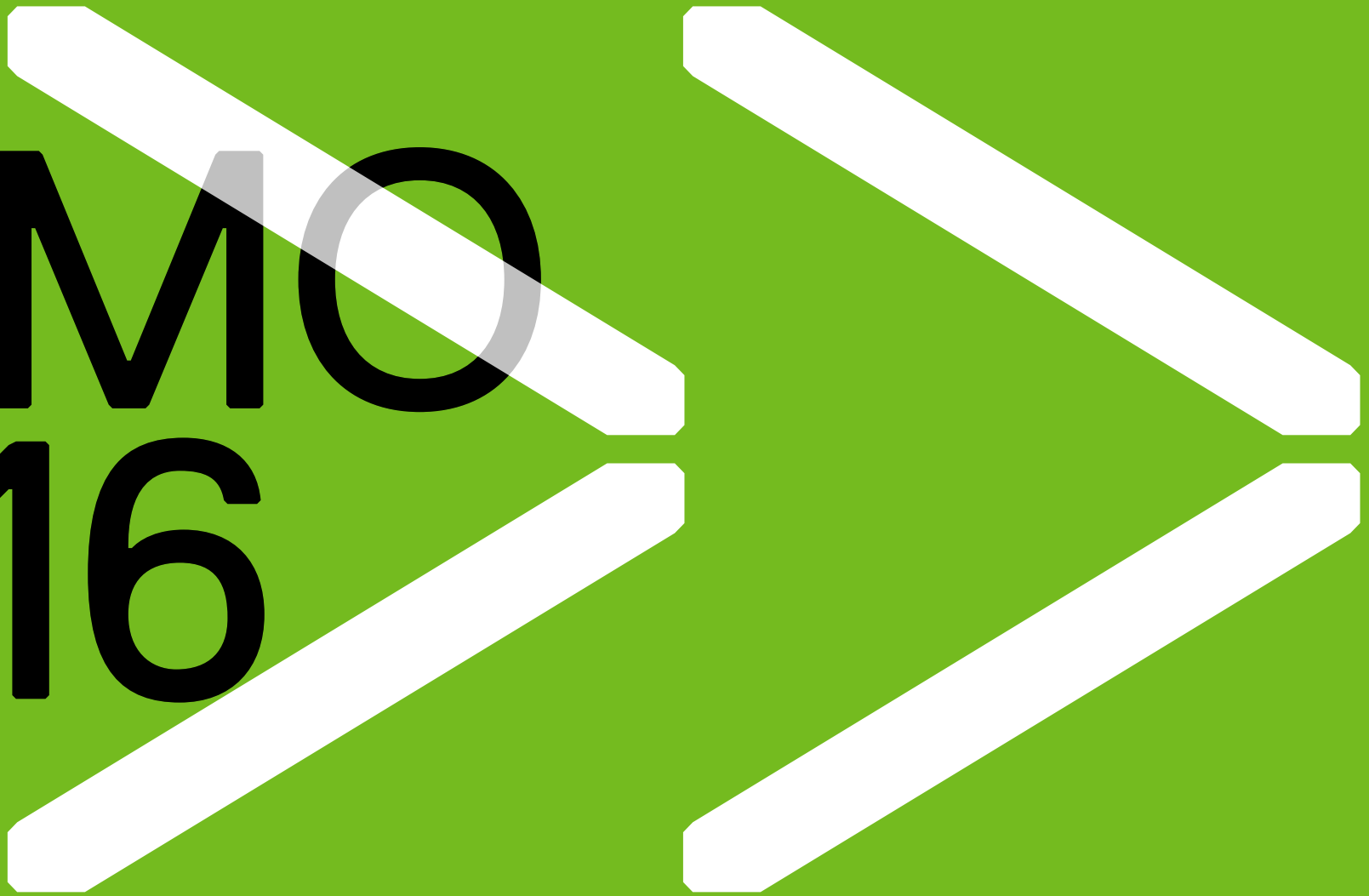

LAMO 2016

Inhoud

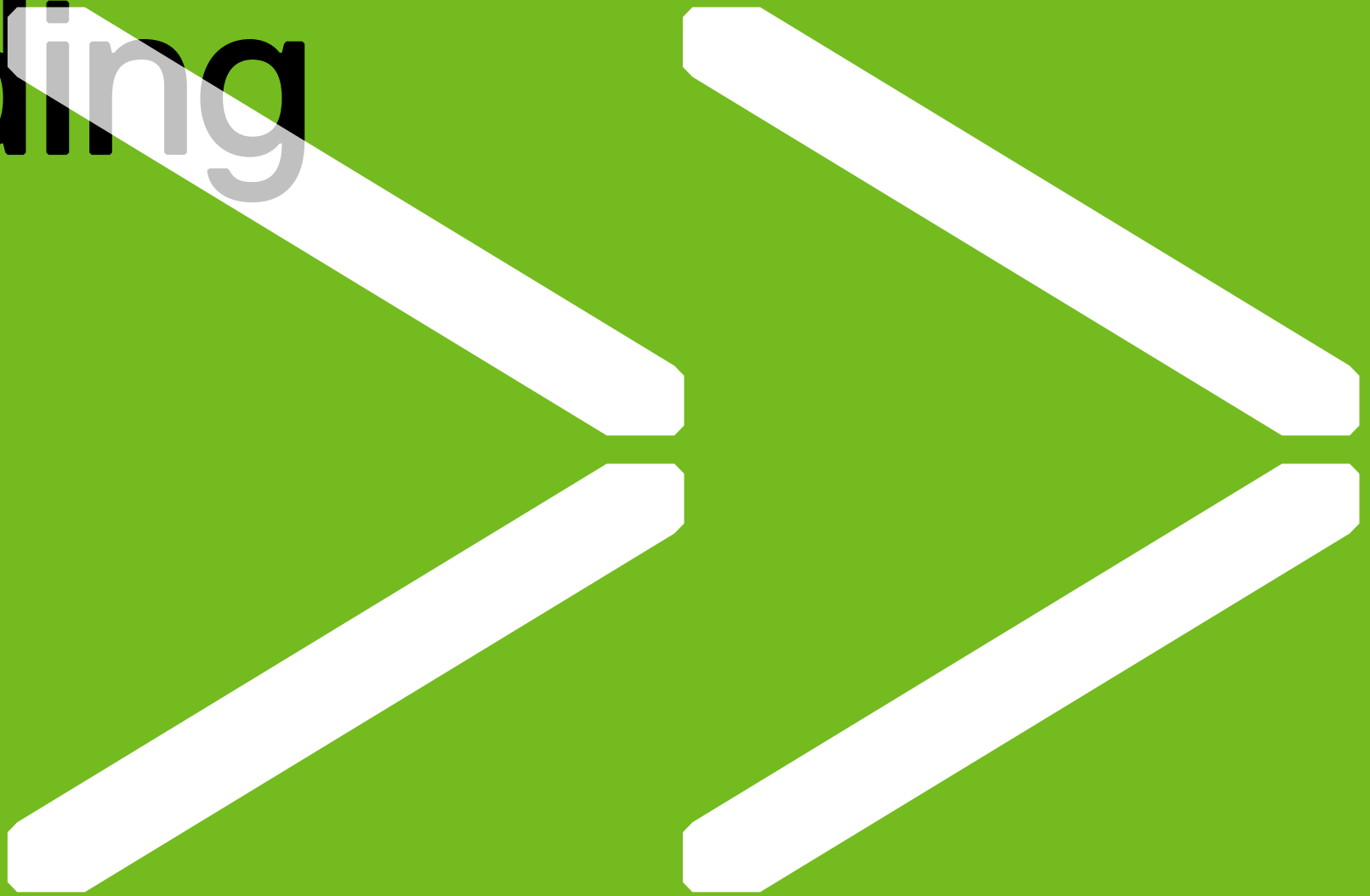

Inhoud

1\ Inleiding	5
2\ LAMO 2016: met externe procedure	11
Afstotingsdatabase	11
Beschermwaardigheidstoets	12
Beschermwaardigheidscriteria	12
Toetsingscommissie	13
3\ De LAMO 2016 stap voor stap	16
Vorbereiding	16
Melding op Afstotingsdatabase	19
Reacties op Afstotingsdatabase	20
Toetsing beschermwaardigheid	21
Uitvoering afstoting	21
4\ Bijlagen	24
Afstoten van collecties	24
Vaststelling eigendom	25
Het museum als houder: bewaarneming of bruikleen	27
Voorbeelden gunningscriteria bij herplaatsing in een ander museum	29
Herbestemming buiten de museumsector	30
Vereenvoudigde procedure bij herplaatsing en afstoting van objecten met ernstige schade en ondubbelzinnige lage erfgoedwaarde	34
Relevante documenten	35
Colofon	36

Inleiding

Inleiding

De museumbranche is collectief verantwoordelijk voor een zorgvuldige omgang met het erfgoed dat zij voor en namens de samenleving beheert. Musea die zijn opgenomen in het Museumregister dienen zich te houden aan gedragsregels en voorschriften die zijn vastgelegd in de Ethische Code voor Musea, ingesteld in 1991. Verschillende handleidingen geven museum directies en medewerkers houvast bij het professioneel beheren van de hun toevertrouwde collecties. Eén daarvan is de LAMO, de Leidraad Afstoten Museale Objecten.

Het afstoten van collectieonderdelen wordt beschouwd als een onderdeel van professioneel collectiebeheer. Afstoten is noodzakelijk om overvolle depots op te schonen, om het museum te ontlasten van objecten die niet (meer) in de collectie passen, of om objecten een betere bestemming te geven in een ander museum of elders. Samen met museale verwervingen maakt het deel uit van het collectiebeleid van een museum.

Afstoten wordt in deze context gebruikt als neutrale, overkoepelende term voor verschillende betekenissen: van overdracht binnen de museum branche tot verkoop buiten

het publieke domein. Andere termen zijn herbestemming, herplaatsing of vervreemding, maar die zijn specifiek in hun betekenis of hebben alleen betrekking op een deel van het proces.

Rondom afstoten bestonden – en bestaan deels nog steeds – misverstanden en verschillende interpretaties. Werd voorheen nimmer over afstoting gesproken, in de praktijk gebeurde het wel, waarbij de normen sterk uiteen konden lopen. Aan de andere kant groeiden sommige collecties tot onbeheersbare proporties.¹ Om deze situatie in goede banen te leiden, is in 1990 onder minister Hedy d’Ancona (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) het Deltaplan voor Cultuurbehoud in het leven geroepen.

Tijdens het congres ‘Grenzen aan de Groei’ over selectieprocessen rond museale collecties (1999) presenteerde het toenmalige Instituut Collectie Nederland (ICN) de LAMO aan de Nederlandse museumbranche, en droeg die over aan de Museumvereniging. Het is een instrument voor zelfregulering en een praktisch verlengstuk van de afstotingsparagraaf in de Ethische Code. Het geeft aan met welke

¹ A. Kok, P. Timmer, T. Gubbels (red.), Niets gaat verloren. Twintig jaar selectie en afstoting uit Nederlandse museale collecties, Amsterdam 2007.

aspecten een museum rekening dient te houden bij het opstellen van een afstotingsplan, en hoe dat vervolgens moet worden uitgevoerd.

De eerste versie van de LAMO verscheen in een context waarin afstoting van grote collectie onderdelen van geringe erfgoedwaarde (ook wel aangeduid met ‘bulkcollecties’) centraal stond. De leidraad werd ontwikkeld als hulpmiddel voor musea om die afstotingsprocedure formeel, juridisch, maar ook moreel goed te laten verlopen.

Na een aantal jaar praktijkervaring met de LAMO en in het licht van enkele gerucht makende afstotingszaken, was er behoefte aan een nadere toelichting bij de procedure en minder strikte eisen voor bulkafstotingen. Het ICN besloot de LAMO te herzien, in samen spraak met vertegenwoordigers van de museum branche. Wat daarbij ook aan de orde kwam waren de voorwaarden waaronder museumstukken verkocht konden worden – van hoge tot lage erfgoedwaarde, onderling of buiten het domein van de geregistreerde musea. De tweede uitgave van de LAMO verscheen in 2006.

De LAMO 2016 – relatie Erfgoedwet

De afgelopen jaren is er opnieuw commotie geweest rondom een aantal afstotingszaken waarbij de LAMO-regels, en dus de Ethische Code, zijn overtreden. Deze

‘De branche zou tijdig, en niet achteraf, geïnformeerd moeten worden over alle museale afstotingsvoornemens.’

De LAMO dient drie hoofddoelen:

- Bescherming van het erfgoed van nationaal belang, zodat het behouden blijft voor de Nederlandse samenleving.
- Ondersteuning van het collectiemanagement van musea, als instrument ter bevordering van collectiemobiliteit en als bescherming tegen omissies en vergissingen in dat proces.
- Bevordering van het maatschappelijk vertrouwen in de museumbranche, als hoeder van het nationale erfgoed.

incidenten hadden te maken met de verkoop van hoogwaardige museumobjecten, waarbij de opbrengst bestemd was voor de eigen exploitatie. De vraag vanuit de museumbranche was of de LAMO moest worden aangescherpt. In 2012 is daarom op verzoek van de Museumvereniging een rapport met aanbevelingen opgesteld door een commissie onder voorzitterschap van voormalig politicus Frans Leijnse.¹

¹ In de commissie Leijnse hadden de volgende museumdirecteuren zitting: Heleen Buijs, Frans Ellenbroek, Marjan Ruiter, Steph Scholten en Benno Tempel.

De commissie Leijnse constateerde dat de LAMO in beginsel voldoet maar dat de branche tijdig, en niet achteraf, geïnformeerd zou moeten worden over alle museale afstotingsvoornemens. Zo krijgt zij de gelegenheid betrokken te zijn bij de afwegingen, waardoor zij medeverantwoordelijk kan zijn voor de bestemming van het erfgoed. De commissie adviseerde om hiervoor een transparante aanmeldingsprocedure en een onafhankelijke toetsingsprocedure te ontwikkelen om uniek en wettelijk wettelijk erfgoed te kunnen behouden voor het publieke domein in Nederland.

In 2013 is een tweede commissie ingesteld onder voorzitterschap van Steph Scholten (toenmalige directeur UvA Erfgoed) om een advies op te stellen voor de praktische invulling van de nieuwe aanmeldings en toetsingsprocedure.¹

Belangrijke uitgangspunten voor de commissie Scholten waren:

de zelfstandigheid van de musea zo min mogelijk aan te tasten, musea zelf verantwoordelijkheid te geven voor de juiste naleving van de procedure en de administratieve last zoveel mogelijk te beperken. Dit alles met behoud van de nodige zorgvuldigheid en transparantie in de procedure.

Om die reden wordt er onderscheid gemaakt tussen een vereenvoudigde LAMO-procedure voor de 'lichte gevallen' (de meeste afstotingen) en een uitgebreidere procedure met beschermwaardigheidstoets voor de 'zware gevallen', afhankelijk van de kwaliteit en kwantiteit van de af te

stoten objecten. Voorwaarde is dat **alle** afstotingsvoornemens worden aangemeld op de hiervoor bestemde Afstotingsdatabase.² Het advies van de commissie Scholten is op de Algemene Ledenvergadering van 18 november 2013 door de leden van de Museumvereniging aanvaard.

De aangepaste LAMO is op dit advies gebaseerd. Voorts zijn de door het museumveld gesignaleerde onduidelijkheden uit de vorige versie aangepast en is de tekst geredigeerd en ingekort, waarbij informatie uit de LAMO 2006 is verwerkt in bijlagen.

Vanaf 1 juli 2016 is de Erfgoedwet van kracht. Deze wet heeft onder meer betrekking op de bescherming van het erfgoed van nationaal belang, en geldt voor erfgoedcollecties (in beheer bij musea of andere publiekrechtelijke instellingen) onder verantwoordelijkheid van het Rijk, provincies en gemeenten. Die overheden zijn krachtens de Erfgoedwet verplicht hun afstotingsvoornemens publiekelijk bekend te maken. Gaat het om vervreemding buiten het publieke domein en erfgoed van mogelijk nationaal belang, dan dient het voornemen beoordeeld te worden door een adviescommissie.

¹ In de commissie Scholten hadden voorts zitting: Heleen Buijs, Christi Klinkert, Arjen Kok en Mariska de Wit.

² Over hoe om te gaan met (nog) niet-geregistreerde objecten is in 2018 een advies uitgebracht door de Ethische Code Commissie (www.ethischecodevoormusea.nl)

Dit heeft veel weg van de LAMO procedure en dient ook een zelfde doel, namelijk het behoud van belangrijk erfgoed in het publieke domein. Om verwarring te voorkomen is daarom zoveel mogelijk aansluiting gezocht tussen de LAMO en de Erfgoedwet.

De Museumvereniging heeft in overleg met de stuurgroep Erfgoedwet¹ de aanmeldings en toetsingsprocedure van de LAMO zó opgesteld dat die zoveel mogelijk voldoet aan de Erfgoedwet en – voor zover de LAMO verder gaat dan de Erfgoedwet – er niet mee in strijd is. Overheidsinstellingen moeten hun afstotingsvoornemens altijd zelf aankondigen via publicatie in de Staatscourant (*overheid.nl*). Dit geldt ook als een museum dat de objecten beheert, gemandateerd is tot het uitvoeren van de afstoting en in dat kader de afstoting tevens aankondigt via de Afstotingsdatabase (ADB). Musea volgen altijd de LAMO-procedure, tenzij het eigenaarschap van het af te stoten object niet verandert. Overheden of overheids instellingen kunnen desgewenst gebruik maken van de ADB en de Toetsingscommissie Beschermwaardigheid.

Irene Asscher-Vonk
Voorzitter Museumvereniging

Foto: Maarten van Haaff (2013)

‘Zo kan de branche medeverantwoordelijk zijn voor de bestemming van het erfgoed.’

Afstoten

De LAMO kent twee vormen van afstoten:

- ♦ Herplaatsen binnen het domein van geregistreerde musea, waardoor objecten van belangrijke erfgoedwaarde beschermd zijn tegen ongewenste vormen van afstoting.
- ♦ Herbestemmen buiten het domein van de geregistreerde musea.

Belanghebbende

Persoon, instelling, rechtspersoon, groep of gemeenschap die een bijzondere waarde hecht aan een object of (deel)collectie, er een actuele band mee heeft of er een bepaald belang bij heeft.

Herbestemmen

Het schenken, veilen, verkopen van objecten buiten het domein van geregistreerde musea. De uiterste vorm van herbestemmen is vernietiging.

Herplaatsen

Het schenken, ruilen of verkopen van objecten aan een ander geregistreerd museum.

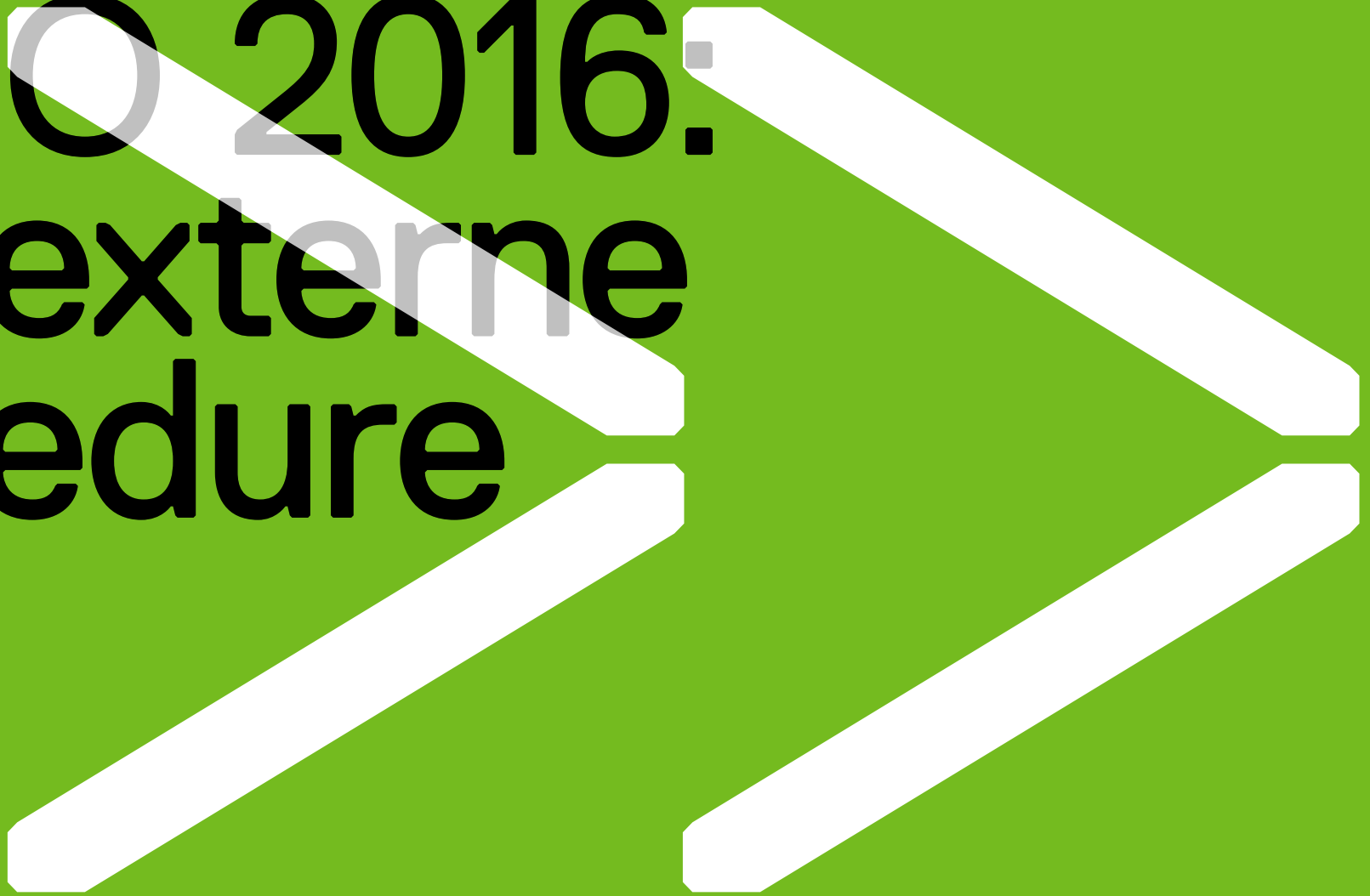
Museum

In deze tekst wordt om de leesbaarheid vaak het woord 'museum' gebruikt zonder toevoegingen. Daarmee wordt een geregistreerd museum bedoeld, dat is opgenomen in het Museumregister. Hetzelfde geldt voor 'de museale sector' of 'het museale domein': in deze tekst staat dat voor de geregistreerde musea.

Object

Waar in de tekst de term 'object' staat, kan eventueel ook worden gelezen objecten en/of (deel)collecties.

**LAMO 2016:
met externe
procedure**

LAMO 2016: met externe procedure

Was de LAMO tot nu toe een leidraad voor intern gebruik, de vernieuwde LAMO is uitgebreid met een openbaar toegankelijke, externe procedure, waarbij collegainstellingen én derden (belanghebbende buitenstaanders en experts uit het veld) actief kunnen reageren. De voorbereidingen en de uitvoering van de daadwerkelijke afstoting blijven – net als in de vorige LAMOversies – interne procedures.

In de vernieuwde LAMO zijn twee elementen toegevoegd:

- ♦ De melding van afstotingsvoornemens op een openbare website: de Afstotings database.
- ♦ Waar nodig: een toetsing op bescherm waardigheid van het object door een onafhankelijke en deskundige toetsingscommissie.

1. Afstotingsdatabase

Met het aannemen van het advies van de commissie Scholten hebben de leden van de Museumvereniging ervoor gekozen om met het in werking treden van de vernieuwde LAMO al hun afstotingsvoornemens openbaar te maken op de

Afstotingsdatabase. Dit is de opvolger van de Herplaatsingsdatabase die de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) beheerde en die vrijwillig was. De Afstotingsdatabase wordt beheerd door de Stichting Museumregister Nederland.

Via de website www.afstotingsdatabase.nl kan een museum met een eigen inlogcode het Meldingsformulier invullen met de gegevens over de objecten die het kwijt wil. Het is zelf verantwoordelijk voor de aanlevering van de correcte en complete gegevens en het volgen van de juiste procedure.

Overheden (het Rijk, provincies en gemeenten) die eigenaar zijn van roerend erfgoed en door de Erfgoedwet verplicht zijn hun afstotings voornemens openbaar bekend te maken via de Staatscourant (melding via overheid.nl) kunnen eveneens gebruik maken van de Afstotingsdatabase. Wanneer zij dit doen zijn zij gehouden om de LAMO-procedure te volgen. Musea volgen altijd de LAMO-procedure ook als een overheid een museum mandaat heeft gegeven tot afstoting van objecten. Ook andere partijen kunnen ervoor kiezen om hun afstotingsvoornemens te publiceren op de Afstotingsdatabase op voorwaarde van naleving van de LAMO.

De website is openbaar, dus iedereen kan zien welke objecten voor afstoting in aanmerking komen. De aankondiging blijft twee maanden op de website staan. In die periode kunnen geïnteresseerde musea contact opnemen met de aanbiedende partij. Tijdens, of na afloop van die twee maanden, wijst het museum het aangeboden object toe aan het museum dat (het best) voldoet aan zijn gunningscriteria. Die zijn in het Meldingsformulier aangegeven. Als zich geen ander museum heeft aangemeld voor overname en er is geen melding mogelijk beschermwaardig ingediend, dan is het museum vrij om het aanbod te herbestemmen buiten de museale sector.

Na twee maanden wordt de aanmelding van de Afstotingsdatabase verwijderd. Hierover ontvangt het afstotende museum bericht

2. Beschermwaardigheidstoets

Anders gaat het met objecten waarvoor een ander museum geen belangstelling heeft getoond maar die het museum heeft aangemerkt in de waarderingscategorie 'hoog' of 'mogelijk beschermwaardig'. Ook collega-musea, belanghebbenden en experts uit het veld kunnen met hun account een 'mogelijk beschermwaardig' signalering plaatsen en hun opvatting motiveren. Deze melding is voor een ieder zichtbaar. De details van een melding zijn alleen zichtbaar en toegankelijk voor de content manager van de Afstotingsdatabase. De signalering wordt doorgegeven aan het betreffende museum.

Wil het museum de afstoting toch doorzetten buiten het domein van de geregistreerde musea, dan moet de beschermwaardigheid worden getoetst. De toetsingscommissie bescherm waardigheid zal het geval beoordelen aan de hand van de beschermwaardigheidscriteria.¹ De commissie baseert zich daarbij op de door het museum zelf aangeleverde documentatie, haar eigen expertise en alle andere bronnen die nodig zijn om een oordeel te vellen (inclusief eventueel overleg met het museum). De stichting Museumregister Nederland houdt toezicht op dit toetsingsproces. Zij voert het secretariaat van de toetsingscommissie en begeleidt haar bij de uitvoering, ziet toe op de naleving en kan in het uiterste geval sancties opleggen.

Op verzoek kan de toetsingscommissie ook afstotingsvoornemens van overheden en andere partijen op beschermwaardigheid beoordelen.

3. Beschermwaardigheidscriteria

De beschermwaardigheidstoets wordt uit gevoerd om vast te stellen of een object met een bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis behouden dient te worden binnen het domein van geregistreerde musea dan wel binnen het domein van overheidsinstellingen en andere publiekrechtelijke rechtspersonen. Dat gebeurt op basis van een aantal criteria met betrekking tot het nationale belang, uniciteit, historische en/of artistieke waarde, ensemblewaarde, maatschappelijke en/of museale waarde.

¹ Bekijk het reglement van de Toetsingscommissie Beschermwaardigheid op www.afstotingsdatabase.nl/toetsingscommissie

De criteria zijn:

Onvervangbaar: er zijn geen gelijke of gelijk soortige voorwerpen in goede staat in het Nederlandse publieke domein aanwezig.

Onmisbaar: het heeft minimaal een van de volgende functies:

- ♦ Een symboolfunctie, waaronder wordt verstaan de functie van een roerende zaak als duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen, die voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse (cultuur) geschiedenis van overtuigend belang zijn.
- ♦ Een schakelfunctie, waaronder wordt verstaan de functie van een roerende zaak als wezenlijk element in een ontwikkeling, die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening van de cultuur geschiedenis, in Nederland van overtuigend belang is.
- ♦ Een ijkfunctie, waaronder wordt verstaan de functie van een roerende zaak als wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van kunst, geschiedenis of wetenschap.

Het algemene referentiekader is het nationaal belang, maar het is ook mogelijk dat juist het regionale of lokale belang zwaar weegt, of de betekenis van het object voor een bepaalde groepering. De toetsingscommissie zal bij haar advies mede gebruik maken van de waarderingsmethodiek *Op de museale weegschaal* van de RCE (2013).

4. Toetsingscommissie

De Toetsingscommissie Beschermwaardigheid (hierna TCB) heeft twee vaste leden: een voorzitter (jurist) die onafhankelijk is (d.w.z. zonder belangen in de Nederlandse museumsector) en een tweede lid met bestuurlijke ervaring en kennis van de museumsector. Voor beide vaste leden zijn plaatsvervangers benoemd. De commissie wordt ondersteund door een secretaris vanuit het Museumregister. Per toetsing wordt de TCB uitgebreid met drie experts op het gebied van de uit te voeren toetsing. Zij zijn afkomstig uit de museumbranche maar zijn onafhankelijk wat betreft de bij de toetsing betrokken partijen en objecten. Ook kan een expert van buiten de museumsector deel zijn van de commissie. Eén van de drie experts mag worden voorgedragen door het betrokken museum.

Het bestuur van het Museumregister benoemt de vaste leden van de TCB alsmede – op voordracht van de TCB – de plaatsvervangende leden. De Museumvereniging heeft een vetorecht met betrekking tot de door het bestuur van het Museumregister voorgedragen kandidaat vaste leden van de TCB. De TCB volgt waar mogelijk de Governance Code Cultuur; wat betreft de experts zal per casus een beroep worden gedaan op een regelmatig wisselende pool van specialisten uit de museumbranche.

Uitslag

Als de TCB het object als nietbeschermdwaardig beoordeelt, dan is het museum vrij om het te herbestemmen buiten de

museumsector op de manier zoals in het Meldingsformulier is aangegeven en conform de LAMO. De commissie kan suggesties doen over specifieke aspecten van de voorgenomen afstoting (bijvoorbeeld: betrek het land van herkomst bij de herbestemming of kies een buitenlandse collectie waarin het object het best past).¹

Acht de commissie het object wél beschermwaardig, dan dient het voor het Nederlandse museale domein te worden behouden. Het museum kan het werk dan niet buiten het domein van geregistreerde musea afstoten.

Het bestuur van Museumregister Nederland bekrachtigt het advies van de toetsingscommissie, mits het advies naar het oordeel van het bestuur zorgvuldig tot stand is gekomen. Op basis van dit advies neemt het bestuur het besluit tot het al dan niet aanwijzen van het object als beschermwaardig of tot het geven van specifieke aanwijzingen. Het betreffende museum ontvangt gemotiveerd bericht over de uitkomst

Als de TCB oordeelt dat een object of verzameling van een overheidsinstelling of andere publiekrechtelijke instelling 'beschermwaardig' is, dan dient door de betrokken overheid melding gedaan te worden aan de minister van OCW minstens 13 weken voordat de afstoting uitgevoerd wordt.

Heroverweging

Het museum kan binnen een maand na de uitslag éénmaal bezwaar aantekenen bij het bestuur van het Museum-

register. Er kunnen dan één of twee andere experts toegevoegd worden aan de vaste bezetting van de TCB. Het museum mag één van die deskundigen voordragen. Deze vernieuwde commissie beoordeelt het afstotingsvoornemen en het advies opnieuw en adviseert het bestuur van het Museumregister over het al dan niet herzien van het besluit. Het bestuur neemt vervolgens het finale besluit over de beschermwaardigheid van de objecten en doet daarvan schriftelijk mededeling aan het betrokken museum.

Veranderde omstandigheden

Een museum kan een als 'beschermwaardig' aangemerkt object alleen opnieuw voor afstoting voordragen als er sprake is van wezenlijk nieuwe omstandigheden (zoals nieuwe historische en/of wetenschappelijke inzichten of nieuwe informatie over het object). Een dergelijk voornemen wordt altijd voorgelegd aan de toetsingscommissie en ondergaat dezelfde beoordelings en besluitvormingsprocedure.

Sancties

Als een museum zich niet houdt aan de LAMO voldoet het niet langer aan de eisen van het Museumregister. Afhankelijk van de ernst van de overtreding kan het Museumregister één van de volgende maatregelen nemen: een waarschuwing, opschorting van de registratie, of in het uiterste geval verwijdering uit het Museumregister. Met dit laatste vervalt eveneens het lidmaatschap van de Museumvereniging.

¹ Bekijk de uitspraken van de Toetsingscommissie Beschermwaardigheid op www.afstotingsdatabase.nl/TCB-uitspraken

LAMO 2016:
stap voor stap

3\

De LAMO 2016 stap voor stap

Voordat u een voorgenomen afstoting kunt aanmelden op de Afstotingsdatabase, moet aan de volgende voorwaarden zijn voldaan en dienen de volgende stappen te zijn gezet.

1. Voorbereiding

Museumnorm

Als geregistreerd museum voldoet u aan de Museumnorm. Daaruit volgt dat u:

- ♦ Zich houdt aan de Ethische Code voor Musea (zie *bijlage 1*).
- ♦ Een actueel collectieplan heeft, goedgekeurd door het bevoegd gezag, dus uw Raad van Bestuur, Raad van Toezicht, of het bevoegd gezag van gemeente, provincie of Rijk. Alleen op basis van het collectieplan kan worden afgestoten. Dat betekent dat er een collectieprofiel is dat de basis vormt voor uw collectiebeleid en afstotingsplan. Wij verwijzen hiervoor naar de *Handleiding voor het schrijven van een collectieplan* (zie *bijlage 7*).
- ♦ Uw collectieregistratie en documentatie op orde heeft, in elk geval wat betreft de objecten die u van plan bent

af te stoten. Voor de hiervoor te volgen procedures verwijzen wij naar Spectrum. Ook de Museumnorm, in de pijler collectie, verwijst hiernaar.

Naast de fysieke en administratieve gegevens van het object heeft u ook de volgende elementen nodig om uw voornemen tot afstoten te kunnen onderbouwen en verantwoorden in het Meldingsformulier.

Motivering selectie

De motivering en criteria voor de selectie van voorwerpen die u gaat plaatsen op de Afstotingsdatabase zijn gebaseerd op inhoudelijke gronden en komen voort uit het afstotingsplan uit uw collectieplan.¹ Afstoten heeft altijd als doel de kwaliteit en samenstelling van de collectie te verbeteren en/of objecten een plaats te geven waar ze beter functioneren.

Let u bij de voorbereiding goed op:

- ♦ **Waardering:** met de methodiek *Op de museale weegschaal* kunt u beargumenteerd aangeven wat de waarde of betekenis is van objecten. Binnen uw collectie en uw

¹ Anders ligt het in het geval van een opheffing van een museum. Maar ook als een museum gedwongen is tot afstoting dient het de LAMO-procedure te volgen.

museum zal die voor de geselecteerde objecten laag zijn, maar kan in het algemeen, binnen bepaalde referentiekaders of voor belanghebbenden juist hoog zijn. Dan is er sprake van mogelijke beschermwaardigheid.

- ♦ ‘Mogelijk beschermwaardig’: zie Beschermwaardigheidscriteria, *pagina 12*.
- ♦ Motivatie afstoting.

Herkomst

Hier gaat het om de vraag of de voorgenomen afstoting rechtmatig dan wel moreel verantwoord is. Ten eerste moet duidelijk zijn wie de eigenaar is van het object. Daarnaast is het van belang dat er rekening is gehouden met de belangen van eventuele relevante derden zoals oud-eigenaren, schenkers, levende kunstenaars,¹ subsidiegevers of anderen.

Vaststelling eigendom

Museum is eigenaar

Als het museum eigenaar is van de objecten, dan is het in beginsel bevoegd om de objecten af te stoten. Er kunnen echter beperkingen gelden ten aanzien van bijvoorbeeld schenkingen, erfstellingen, legaten, gesubsidieerde aankopen of restauraties. In *bijlage 2* vindt u aanbevelingen over hoe in zulke gevallen te handelen.

Museum is geen eigenaar: handelingsmandaat

Als niet het museum, maar bijvoorbeeld de gemeente, een vereniging of stichting, of een particuliere persoon eigenaar

is van het object dat u wilt afstoten, dan moet u daarvoor een handelingsmandaat hebben (overdracht van bestuurlijke bevoegdheden). U heeft de formele toestemming van de eigenaar nodig om te kunnen afstoten. Als hierover geen afspraken zijn vastgelegd, leg die dan alsnog separaat vast. Formeel behoudt de eigenaar altijd de eindverantwoordelijkheid voor het volgen van de juiste procedure. Het museum moet daarom zorgen voor duidelijkheid omtrent de speel ruimte die het heeft.

Zowel museum als eigenaar kan het initiatief nemen tot het voornemen tot afstoting. Maar het museum beschikt bij uitstek over de inhoudelijke kennis en deskundigheid met betrekking tot de collectie als geheel. Het museum hoort de selectie te maken van objecten die voor afstoting in aanmerking komen.

Museum is houder: bewaarneming, bruikleen

In het geval van een bewaarneming of een bruikleen is het museum houder van het object. Wil het museum zo'n object afstoten, dan is daarvoor toestemming nodig van de eigenaar. Soms is de bruikleengever niet bekend. Om wat voor gevallen het gaat vindt u in *bijlage 3*.

Eigenaar onbekend

Als de eigenaar onbekend is kan een museum als houder niet overgaan tot afstoten. Wat u in zo'n geval kunt doen is zeer afhankelijk van de specifieke situatie en voert hier te ver. Het is raadzaam dan juridisch advies in te winnen of een museumconsulent te raadplegen.

¹. Over hoe om te gaan met werk van een levende kunstenaar is in 2017 een advies uitgebracht door de Ethische Code Commissie (www.ethischecodevoormusea.nl).

Eigenaar onbekend, bulkafstoting

Juist bij bulkafstoting kan het voorkomen dat de eigendomssituatie onduidelijk is of de eigenaar onbekend. Het opsporen van de (mogelijke) eigenaar (dus als het gaat om een bruikleen of een bewaarneming) is voor musea een grote belasting die niet in verhouding staat tot de waarde van dit soort objecten. Het werkt afstoting van bulkcollecties tegen, terwijl die vaak juist gewenst is. Op verzoek van het Landelijk Contact Museumconsulenten heeft de Ethische Codecommissie zich over dit vraagstuk gebogen en heeft hierover geadviseerd.¹ Onder bepaalde voorwaarden is bulkafstoting bij onbekend eigenaarschap toch toegestaan.

De voornaamste voorwaarden zijn, in kort bestek:

- ♦ Het museum dient minimaal één (vrijwel) identiek exemplaar te behouden.
- ♦ Het museum moet al het redelijkerwijs mogelijke hebben gedaan om herkomst en eigendomsstatus vast te stellen.
- ♦ De afstotingsoperatie en de voorwerpen dienen zo goed mogelijk te worden gedocumenteerd, binnen het daarvoor redelijke budget en tijdsbeslag.
- ♦ Bij de uiteindelijke afstoting moet altijd de LAMO worden gevolgd.

Foto: Maarten van Haaff (2013)

‘Alleen op basis van het collectieplan kan worden afgestoten.’

Het museum zou voorts een afweging moeten maken tussen het voordeel van de kosten en ruimtebesparing van de bulkafstoting en de hoogte van de kosten van een mogelijke schadeloosstelling voor het geval een eigenaar zich alsnog meldt.

¹. Over hoe om te gaan met bulkafstoting is in 2013 een advies uitgebracht door de Ethische Code Commissie (www.ethischecodevoormusea.nl).

Gunningscriteria bij herplaatsing

Het museum kan zelf bepalen welke criteria of voorwaarden het hanteert om een object te gunnen aan een ander museum in Nederland.

Voorbeelden vindt u in *bijlage 4*.

Enkele opmerkingen hierbij zijn:

- ♦ *Handlingfee*

Overdracht om niet is nastrevenswaardig, maar niet altijd realistisch. Een gunnings criterium zou kunnen zijn de bereidheid tot het betalen van een handlingfee. Een te hoge handlingfee (bijvoorbeeld bij veel objecten) kan echter een herplaatsing in de weg staan. Hier moet iedereen dus prudent en flexibel mee omgaan.

- ♦ *Herplaatsing en verkoop*

Verkoop tussen musea onderling is niet wenselijk. Wilt u het object toch verkopen aan een collegamuseum, dan kunt u dit motiveren in het Meldingsformulier. Tussen rijksgesubsidieerde musea is verkoop uitgesloten.

- ♦ *Voorkeur voor bestemming buiten Nederland*

Als u meent dat het object het beste functioneert in bijvoorbeeld een buitenlands museum, of wellicht de oorspronkelijke herkomstgemeenschap, dan kunt u dat motiveren in het Meldingsformulier.

Niet herplaatst: voorgenomen wijze van afstoten

Op het Meldingsformulier geeft u tenslotte aan op welke wijze u het object wenst te herbestemmen als er geen museale belangstelling voor is en er geen signalering 'mogelijk beschermwaardig' is gegeven: schenking, ruil of

verkoop. In bepaalde gevallen (zie *bijlage 5*) zult u kiezen voor vernietiging.

Organisatie

De inrichting van een grote afstotingsprocedure, zowel de voorbereidingen van de aanmelding als de uitvoering van de afstotingsprocedure, verdient een projectmatige aanpak. Een communicatieplan (intern en extern) is eveneens aan te raden. Media, stakeholders en de eigen achterban attendeert u op de Afstotingsdatabase.

U kunt naast de LAMO gebruik maken van het internationaal erkende collectiemanagement systeem Spectrum, procedure Afstoting. Het geeft een gedetailleerd overzicht van de stappen die u dient te nemen voorafgaand aan en volgend op de in 2 en 3 beschreven Meldings en toetsingsprocedure. Voor de aanpak van bulkafstoting verwijzen wij naar Bulkafstoting in musea (2014).

2. Melding op Afstotingsdatabase

Meld het voornemen tot afstoting van een object door het invullen van het Meldings formulier via www.afstotingsdatabase.nl

Het gaat om de volgende informatie:

- ♦ Beschrijving, visuele documentatie en administratieve gegevens van het af te stoten object. De voorgenomen afstoting moet op objectniveau gedocumenteerd worden.

Voor objecten met een lage erfgoedwaarde (bulk) mag het museum volstaan met een groepswijze omschrijving.

- ♦ Link naar collectieplan of -profiel. Toelichting op voornemen van afstoting met verwijzing naar de bepalingen in het collectieplan die de beslissing tot afstoting onderbouwen.
- ♦ Waardering van de af te stoten objecten volgens de methodiek Op de museale weegschaal, met onderbouwing. Geef eventueel een signalement 'mogelijk beschermwaardig'.
- ♦ Motivatie op eigendomsvaststelling, toelichting op de herkomst. Toon aan of maak aannemelijk dat het museum gerechtigd is de objecten af te stoten en hoe de belangen van eventuele relevante derden als oudeigenaren, schenkers, levende kunstenaars, subsidiegevers of anderen zijn gewogen.
- ♦ Gunningscriteria bij herplaatsing.

Vereenvoudigde procedure

Er is, met akkoord van de ledenvergadering van de Museumvereniging in november 2019, een vereenvoudigde procedure ingesteld bij herplaatsing en afstoting van objecten met ernstige schade en ondubbelzinnige lage erfgoedwaarde. Lees verder in *bijlage 6*.

3. Reacties op Afstotingsdatabase

Uw afstotingsvoornemen blijft gedurende twee maanden op de Afstotingsdatabase staan, waar na uw aanmelding wordt verwijderd. Hierover ontvangt u bericht.

Er zijn zes mogelijkheden:

- ♦ U had al een kandidaat museum voor herplaatsing dat aan uw gunningscriteria voldoet. De herplaatsingsprocedure heeft u al in gang gezet. Uw aanmelding op de Afstotingsdatabase is ter informatie.
- ♦ Er heeft zich tijdens die twee maanden een museum gemeld dat voldoet aan uw gunningscriteria. De herplaatsingsprocedure heeft u al in gang gezet.
- ♦ Er hebben zich verschillende musea gemeld met belangstelling voor herplaatsing. Na twee maanden gaat u verder met het museum dat het meest aan uw gunningscriteria voldoet.
- ♦ Er heeft zich geen museum gemeld en er is geen melding 'mogelijk beschermwaardig' ingediend. U bent vrij om het object af te stoten buiten de museale sector.
- ♦ Er heeft zich geen museum gemeld (dat voldoende aan uw gunningscriteria tegemoet komt) maar het object is aangemerkt als 'mogelijk beschermwaardig' door uzelf of anderen. U besluit het object niet af te stoten.
- ♦ Als de vorige mogelijkheid maar u wilt de afstoting toch doorzetten buiten het domein van geregistreerde musea. De TCB zal in dat geval oordelen over de beschermwaardigheid.

4. Toetsing beschermwaardigheid

Het Museumregister laat u weten dat uw voorgenomen afstoting zal worden beoordeeld door de toetsingscommissie bescherm waardigheid. U kunt uw standpunt aan de commissie toelichten. Zij zal haar advies in principe binnen acht weken doorgeven aan het bestuur van het Museumregister dat daarover formeel een besluit neemt. U krijgt schriftelijk uitslag van dit besluit, met motivering. U wordt geacht zich aan dit besluit te houden.

Er zijn twee mogelijkheden:

- ♦ De commissie meent dat het object niet beschermwaardig is. U bent vrij om het object te herbestemmen buiten de museum sector.
- ♦ De commissie acht het object inderdaad beschermwaardig. Het object kan niet worden afgestoten buiten de Nederlandse museumsector.

Mogelijkheid bezwaar

Als u meent te kunnen aantonen dat het advies van de toetsingscommissie onjuist is, dan kunt u binnen een maand eenmaal hiertegen bezwaar aantekenen bij het Museumregister. De toetsingscommissie zal dan weer bijeenkomen. Eén of twee van de drie experts mogen worden vervangen. Eén van de experts mag u zelf aanwijzen. U krijgt wederom gelegenheid uw standpunt toe te lichten. De commissie zal haar heroverwogen oordeel weer melden aan het bestuur van het Museumregister, die daarover het finale besluit neemt. U wordt geacht zich aan dit finale besluit te houden.

5. Uitvoering afstoting

Herplaatsing bij ander museum

Schenking

Overweeg om schenkingsvoorwaarden op te stellen, bijvoorbeeld dat de geschonken objecten binnen de museale sector dienen te blijven, en niet mogen worden verhandeld. Het andere museum verbieden de schenking later weer af te stoten, is echter niet geoorloofd.

Ruil

Op ruil zijn bepalingen betreffende koop van toepassing; elke partij wordt beschouwd als verkoper voor de prestatie die zij verschuldigd is, en als koper voor de prestatie die haar toekomt. Laat van tevoren de financiële waarde van de objecten taxeren door een onafhankelijke deskundige.

Overdracht tegen financiële vergoeding

Zie opmerkingen bij gunningscriteria bij § 1. *Vorbereiding*.

Herbestemming buiten museale sector

Ook hier zijn de mogelijkheden schenking of ruil, voorts verkoop (onderhands of openbaar) en tenslotte: vernietiging. In bijlage 6 vindt u aanbevelingen hoe die verschillende gevallen aan te pakken, en met welke regelingen, wetten, bepalingen of risico's rekening te houden.

Bestemming opbrengsten

Opbrengsten uit verkoop besteedt u uitsluitend aan het duurzame behoud en de ontwikkeling van de collectie van het museum. De verantwoording van de besteding neemt u op in het jaarverslag. Maak zo nodig over de besteding van eventuele opbrengsten in een vroeg stadium afspraken met de eigenaar.

Administratieve afhandeling

De administratieve afhandeling zal per geval en per museum verschillen. Denk in ieder geval aan de volgende handelingen:

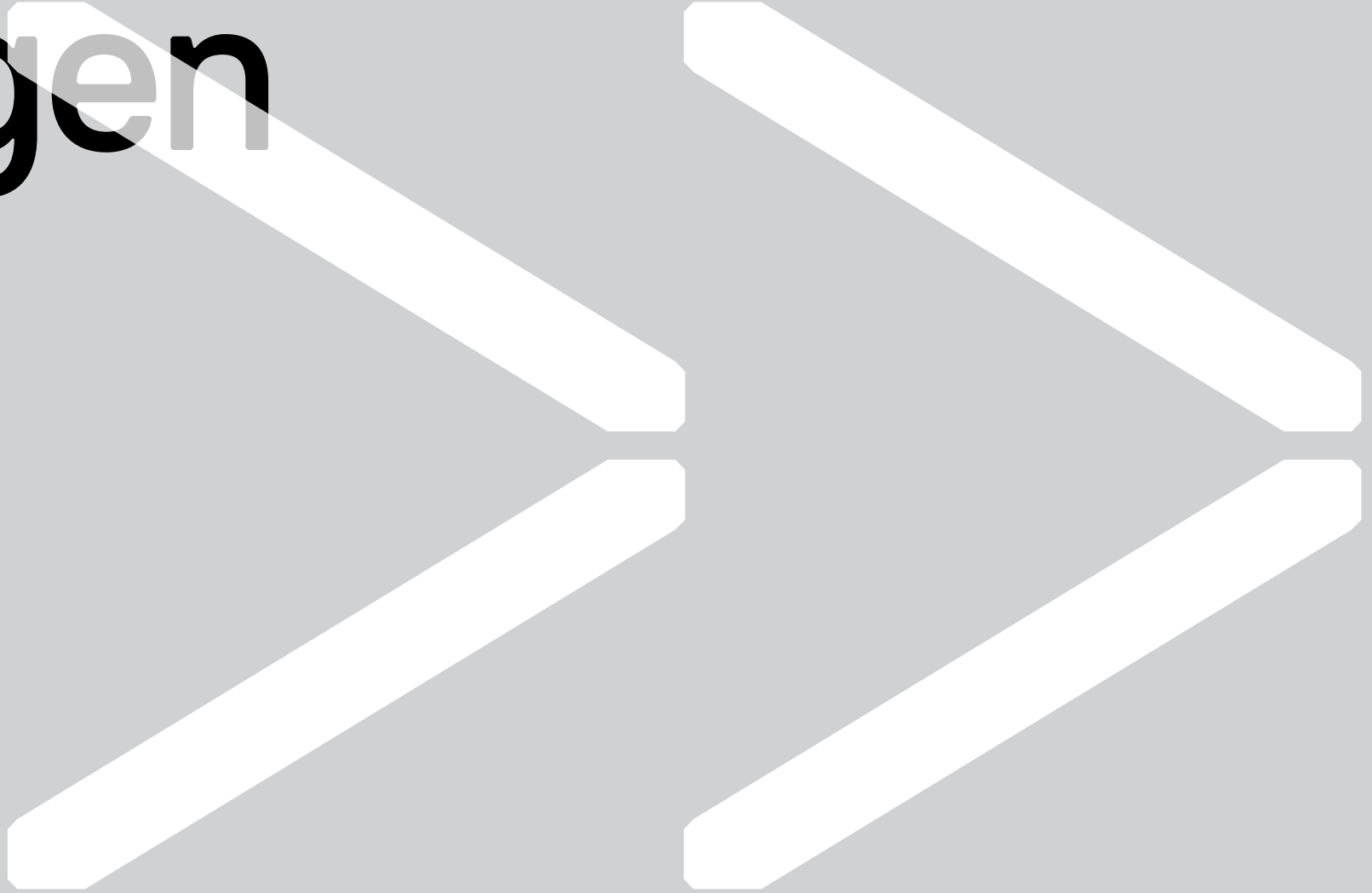
- ♦ Handel de overdracht van het object administratief af met het ondertekenen van een overdrachtsverklaring, het overdragen van de objectdocumentatie, het organiseren van het transport en eventueel het in casseren van een handlingfee of opbrengst uit verkoop.
- ♦ Markeer het object zodat duidelijk is dat het uit uw collectie is afgevoerd, voer het object af uit uw collectieregistratie maar bewaar gegevens over herkomst, restauraties e.d. om eventuele onduidelijkheden in de

Bulkafstoting uit collectie Nationaal Militair Museum Soesterberg, kijkdagen voor musea in Mobilisatiecomplex Defensie te Lopik, september 2014.

- toekomst te voorkomen. Noteer de nieuwe eigenaar en eventuele schenkings voorwaarden.
- ♦ Leg in uw jaarverslag verantwoording af over de afstoting en vermeld welke bestemming aan eventuele opbrengsten is gegeven.
- ♦ Documenteer de gevolgde procedure uitvoerig en leg vast dat de LAMO-procedure is gevolgd.

Bijlagen

Bijlagen

Bijlage 1

Uit de Ethische Code voor Musea

Afstoten van collecties¹

2.12 Wettelijke of andere volmachten tot afstoting

Voorzover afstoting door het museum is geoorloofd of objecten verworven zijn onder voorwaarde van mogelijke afstoting, moeten de daarbij geldende wettelijke en andere eisen en procedures in acht worden genomen. De verplichtingen en beperkingen die zijn opgesteld bij het verwerven van een object moeten worden opgevolgd, tenzij kan worden aangetoond dat opvolging ervan onmogelijk of uitzonderlijk nadelig is voor de instelling en ontheffing ervan volgens een rechtmatige procedure kan worden verkregen.

2.13 Afstoting uit museumcollecties

Het besluit tot afstoting van een object wordt alleen genomen na afweging van de volledige betekenis van het object, de aard ervan (al dan niet vervangbaar), juridische positie en mogelijk verlies van publiek vertrouwen dat hieruit zou kunnen voortvloeien.

2.14 Verantwoordelijkheid voor afstoting

Het bestuur beslist na overleg met de directeur van het museum en de conservator van de betrokken collectie over een mogelijke afstoting. Voor nog werkende collecties kunnen bijzondere regels worden gesteld.

2.15 Wijze van afstoting van objecten uit de collecties

Ieder museum dient een beleid vast te stellen dat de gevormde methodes omschrijft om een object permanent uit de collectie te verwijderen via schenking, overdracht, ruil, verkoop, repatriëring of vernietiging en waar door de nieuwe eigenaar het volle eigendoms recht verwerft. Alle beslissingen inzake afstoting worden gedocumenteerd, waarbij de objecten en de afstotingsprocedure worden beschreven. In beginsel wordt een af te stoten object eerst aan een ander museum aangeboden.

¹ Voor musea in Nederland gelden de regelgeving en procedures die geformuleerd zijn in de Leidraad voor het Afstoten van Museale Objecten (LAMO)

2.16 Opbrengsten uit afstoting

Museale collecties dienen een publiek belang en mogen niet worden ingezet voor het maken van winst. Geld of vergoeding, ontvangen vanwege de afstoting van objecten uit een museale collectie wordt alleen gebruikt ten gunste van die collectie, in beginsel voor het verwerven van nieuwe objecten.

2.17 Aanschaf van afgestoten objecten

Museummedewerkers, het bestuur, hun familie of naaste verwanten wordt niet toegestaan objecten aan te schaffen die komen uit een collectie, vallende onder hun verantwoordelijkheid.

Bijlage 2

Vaststelling eigendom

Eigendom

Bij afstoten is de eigendomsvraag van groot belang. Zorg dat duidelijk is hoe het object in de collectie is gekomen en wie de juridische eigenaar is.

Een museum is alleen bevoegd een object in eigendom over te dragen als het de eigenaar is van het object of toestemming van de eigenaar heeft om dat te doen.

Hoe ingewikkeld de museumstructuur ook is, er zijn slechts twee uitgangsposities:

- ♦ Het museum is eigenaar van het object.
- ♦ Het museum is geen eigenaar, maar houder van het object. Het begrip 'houder' wil zeggen dat het museum het object voor een ander dan zichzelf houdt en optreedt als beheerder.

Als het museum eigenaar is van het object, dan is het in beginsel bevoegd om het object af te stoten. Er kunnen echter beperkingen gelden ten aanzien van schenkingen en/of gesubsidiëerde aankopen, dan wel restauraties. Deze beperkingen worden hierna behandeld.

Schenking

Schenking is een overeenkomst om niet die ertoe strekt dat de ene partij (schenker) ten koste van het eigen vermogen de andere partij (begiftigde) verrijkt. Een object dat is geschonken, kan door de ontvanger worden afgestoten tenzij voorwaarden aan de schenking zijn verbonden. Ook kunnen overwegingen van morele aard aanleiding zijn om voorzichtig om te gaan met afstoting van schenkingen.

Schenking is geen eenzijdige rechtshandeling (zoals dat bij een legaat het geval is) maar een wederkerige overeenkomst die tot stand komt door aanbod en aanvaarding, inclusief de daaraan verbonden voorwaarden.

Wanneer sprake is van een schenking zonder voorwaarden, dan is er niets aan de hand en kan het object worden afgestoten. Overweeg echter om de schenker of diens erfgenamen van het voornemen om het object af te stoten op de hoogte te stellen. Mochten de schenker of de erven bezwaren hebben tegen het afstoten, dan kan het museum besluiten om het object terug te geven. Het museum kan ook tot een andere overeenkomst met de schenker of de erven besluiten.

De voorwaarde die wordt verbonden aan een schenking vormt een contractuele verbintenis voor de begiftigde. Handelt de begiftigde in strijd met de voorwaarde die is verbonden aan de schenking dan pleegt de begiftigde wanprestatie. In dat geval kan de schenker naar de rechter stappen en de begiftigde aanklagen. De rechter kan bij niet

naleving van de voorwaarden de overeenkomst vernietigen. De schenking wordt dan weer eigendom van de schenker. De rechter beslist wie de proceskosten moet betalen.

De begiftigde kan aan de rechter vragen om een wijziging van de voorwaarden, een zogenaamde vervallenverklaring.

Erfstellingen en legaten

Ga na of er beperkende voorwaarden verbonden zijn aan het geselecteerde object die ooit door een legaat of erfstelling zijn verkregen.

Er is een onderscheid tussen erfstellingen en legaten. Bij een erfstelling laat een erfflater in zijn testament aan één of meer personen zijn gehele nalatenschap of een deel daarvan na, inclusief alle rechten en verplichtingen. Een legaat is een uiterste wilsbeschikking waarin de erfflater een vorderingsrecht toekent aan één of meer personen onder exacte omschrijving van het goed dat wordt vermaakt.

Erfstellingen en legaten zijn 'makingen'. Een making verschilt juridisch van een schenking omdat er bij makingen geen sprake is van een overeenkomst. Dat wil zeggen dat een legaat of erfstelling zonder uitdrukkelijke aanvaarding verkregen kan worden. Net als bij schenking kan aan een legaat of erfstelling ook een voorwaarde of een last worden verbonden. Soms kan zo'n last of voorwaarde bezwaarlijk zijn voor het museum. In dat geval kan overwogen worden om bij de rechter een verzoek om een wijziging of een

vervallenverklaring van de voor waarden of last die zijn verbonden aan het legaat of de erfstelling in te dienen.

Neem bij afstoting van een legaat of erfstelling altijd contact op met de erven van de legataris.

Zie Burgerlijk Wetboek boek 4 art. 42 54 en art. 115134.

Subsidies

Ga na of het geselecteerde object met subsidie is verworven of gerestaureerd. Ga na of er aan de subsidie voorwaarden verbonden zijn.

Subsidiënten kunnen bij het verlenen van subsidies voorwaarden stellen die bijvoorbeeld inhouden dat het museum om toestemming moet vragen om het object uit de collectie af te stoten. Laat het museum dit na, dan kan de subsidiënt de reeds uitbetaalde subsidies terug vorderen. Is er toestemming verleend door de subsidiënt om één of meerdere objecten af te stoten, dan kan de subsidiënt een vergoeding eisen omdat de opbrengsten van het afstoten een eigen vermogen opleveren.

Zie Algemene wet bestuursrecht hoofdstuk 4 titel 4.2 en Wet op het specifiek cultuurbeleid.

Bijlage 3

Het museum als houder: bewaarneming of bruikleen

Een museum kan zich als houder niet eenzijdig eigenaar maken van een object dat het houdt voor een ander, ook al weet het museum niet wie de eigenaar is. Een houder kan ook nooit door louter tijdsverloop eigenaar worden van een object. Zie Burgerlijk Wetboek boek 3 art. 107125.

Bewaarneming

Ga na of sprake is van een bewaarneming. Een bewaarneming is een overeenkomst op grond waarvan een object door een bewaargever aan een bewaarnemer (het museum) in bewaring wordt gegeven.

De hoofdverplichting bij bewaarneming is het bewaren en teruggeven van een object. Daarbij komt natuurlijk de zorg als een goed bewaarder van het object.

Van een bewaarneming is sprake in de volgende gevallen:

- ♦ Een object dat door de maker ter beoordeling is aangeboden met de bedoeling te komen tot verkoop. Tot een verkoop komt het echter niet en het object is in het depot blijven staan.
- ♦ Een object dat in de oorlogssituaties onder onduidelijke omstandigheden is afgegeven.

- ♦ Een object dat voor derden in het museum depot is geplaatst in het kader van tijdelijke huisvesting en nooit is opgehaald.
- ♦ Een object dat ter restauratie of beoordeling is binnengekomen en nooit is opgehaald.
- ♦ Een object dat per abuis tussen bruiklenen is terecht gekomen die aan het museum zijn geretourneerd.

Omdat een overeenkomst tot bewaarneming al tot stand komt bij wilsovereenstemming, komt het in de praktijk vaak voor dat de overeenkomst niet schriftelijk is vastgelegd. Wel is het mogelijk dat het bewaarloon op schrift gezet is. Professionele bewaarnemers, de bewaarnemers die in de uitoefening van beroep of bedrijf een overeenkomst zijn aangegaan, hebben namelijk recht op bewaarloon.

Zie Burgerlijk Wetboek boek 7 art. 600605.

Het museum doet er goed aan om in eerste instantie alles te doen dat redelijkerwijs mogelijk is om de herkomst van het object alsnog vast te stellen. Indien dit niet lukt, kan het object in beginsel niet worden afgestoten.

Bruikleen

Retourneer bruiklenen aan de bruikleengever of diens erfgenamen of rechtsopvolgers.

Strikt genomen valt een bruikleen buiten deze leidraad. Er verandert immers niets in de eigendomssituatie wanneer de bruikleen wordt geretourneerd. Het object is eigendom

van de bruikleengever en dat blijft zo als het object weer aan de bruikleengever wordt terug gegeven. Toch is er goede reden om in deze leidraad aandacht te besteden aan langdurige bruiklenen.

Op de eerste plaats wordt in de museale praktijk een langdurig bruikleen vaak als deel van de collectie gezien. Langdurige bruiklenen staan normaal gesproken ook ingeschreven in het collectieregistratiesysteem. Wanneer een langdurig bruikleen beëindigd wordt, verandert de eigendomssituatie niet, maar het object wordt wel uit de collectieregistratie van de bruikleennemer verwijderd. Daarom lijkt langdurige bruikleen op afstoten ook al is het dat niet. Bovendien kan het voorkomen dat een bruikleen niet zomaar ongedaan gemaakt kan worden. Daarom wordt er in deze leidraad aandacht aan besteed.

In het geval van een bruikleen kunnen zich twee problemen voordoen:

- ♦ De bruikleengever is niet meer te achterhalen.
- ♦ De bruikleengever weigert de objecten terug te nemen.

Ad 1.

Wanneer de bruikleengever niet meer te achter halen is, kan de bruikleennemer niet overgaan tot afstoten van het object. De bruikleengever blijft namelijk eigenaar van de bruikleen, de bruikleennemer is slechts houder en kan zichzelf daarom niet te goeder trouw eigenaar maken. Een eenzijdige opzegging van de bruikleenovereenkomst is uitgesloten. In dit geval is handhaving van de status quo of een gang naar de rechter de enige optie. Het is om die reden raadzaam langdurige bruikleen overeenkomsten met enige regelmaat te controleren en te actualiseren.

Ad 2.

De bruikleengever kan weigeren het object terug te nemen. Hoewel de bruikleennemer altijd gehouden is de bruikleen terug te geven, rust er geen verplichting op de bruikleengever om de bruikleen terug te nemen. Dus als de bruikleennemer de bruikleen terug wil geven maar de bruikleengever wil het niet terug nemen, ontstaat er een patstelling. Mogelijkheden om hier uit te komen zijn:

- ♦ De bruikleengever schenkt het object aan de bruikleennemer. Deze is vervolgens vrij om het af te stoten.
- ♦ De bruikleennemer verzoekt de rechter om de bruikleengever te verplichten de bruikleen terug te nemen als deze niet bereid is afstand te doen van het eigendom.
- ♦ De bruikleennemer zoekt een andere bruikleennemer die de bruikleen over wil nemen.

Zie Burgerlijk Wetboek boek 7A art. 17771790.

Bijlage 4

Voorbeelden gunningscriteria bij herplaatsing in een ander museum

De begiftigde:

- ♦ is geregistreerd in het Nederlands Museumregister.
- ♦ beheert inhoudelijk een vergelijkbare collectie.
- ♦ exposeert stukken onder de juiste omstandigheden en beschikt over een goed depot
- ♦ wordt niet in zijn bestaan bedreigd.
- ♦ mag verworven stukken binnen X jaar niet zelf afstoten.
- ♦ beheert een collectie met een vergelijkbare eigendomsstatus (bijvoorbeeld gemeente gemeente).
- ♦ heeft zijn belangstelling voor het object duidelijk gemotiveerd en de argumenten om het object af te stoten zijn gespiegeld aan de motivering van het begunstigde museum.
- ♦ is een belangrijke samenwerkingspartner.
- ♦ is gehuisvest in dezelfde plaats, regio of provincie.
- ♦ is bereid het object te restaureren.
- ♦ is bereid het object te registreren en deze registratie ter beschikking te stellen.
- ♦ is bereid tot betaling van een handlingfee.
- ♦ is bereid tot het tekenen van een over drachtsverklaring.

- ♦ Het af te stoten object vormt een goede aanvulling op de collectie van het begunstigde museum.
- ♦ Objectclusters blijven bijeen.
- ♦ Het transport en de eventuele verzekering van het object tijdens het transport zijn voor rekening van het begunstigde museum. Het transport vindt voorts binnen redelijke termijn plaats.

Bijlage 5

Herbestemming buiten de museumsector

U kunt tot vervreemding buiten de museum sector overgaan als er geen museale belang stelling bestaat voor het geselecteerde object. Dat kan door middel van schenking, ruil en verkoop.

Schenking

Neem bij de beslissing om een object een nietmuseale bestemming te geven de volgende aspecten in overweging:

- ♦ Het belang van het object
- ♦ De aandacht en zorg die het object zal krijgen na schenking
- ♦ De zichtbaarheid van het object

Suggesties:

- ♦ De maker van het voorwerp, of zijn erven, indien het gaat om werk waarop auteurs of beeldrecht rust
- ♦ De oorspronkelijke schenker of zijn erven, wanneer het om een aan het museum geschonken voorwerp gaat
- ♦ Verzamelaarsverenigingen
- ♦ Onderwijsinstellingen
- ♦ Andere publieke instellingen
- ♦ Bezoekers van het museum (een praktijk die door musea met een technische of natuur historische collectie wel wordt gehanteerd)

Niet:

- ◆ Personeel van het museum of familie daarvan.

Verbind voorwaarden aan de schenking om de juiste omgang met het object te bevorderen.

Ruil

Op ruil zijn bepalingen betreffende koop van toepassing; elke partij wordt beschouwd als verkoper voor de prestatie die zij verschuldigd is, en als koper voor de prestatie die haar toekomt. Laat van tevoren de financiële waarde van het object taxeren door een onafhankelijke deskundige.

Verkoop

Er zijn twee vormen van verkoop. De onder handse verkoop en de openbare verkoop via een veiling. Ga alleen in zee met een bonafide handelaar/veilinghouder.

Onderhandse verkoop

De onderhandse verkoop is minder transparant dan de openbare verkoop en daarom minder geschikt. Er kunnen echter redenen zijn om toch voor de onderhandse verkoop te kiezen, zoals:

- ◆ Investering in de relatie met de koper
- ◆ De handelaar beschikt over een netwerk
- ◆ Het museum kent een koper die bereid is de vraagprijs te betalen
- ◆ Efficiënt bij één of enkele objecten
- ◆ Minder tijdgebonden

Openbare verkoop

- ◆ Een openbare veilingverkoop heeft vanwege het transparante karakter de voorkeur.
- ◆ Verkoop de objecten via een veiling als:

Het museum streeft naar maximale transparantie:

- ◆ Het gaat om grotere hoeveelheden objecten
- ◆ De objecten binnen afzienbare termijn verkocht moeten worden

Maak met het veilinghuis contractuele afspraken over:

- ◆ Aanlevering van objectgegevens
- ◆ Taxatie
- ◆ Verkoperscommissie
- ◆ Marketing, publiciteit en catalogus, mailing
- ◆ Fotografie t.b.v. de catalogus
- ◆ Transport en verzekering
- ◆ Veilinglocatie
- ◆ Kijkdagen
- ◆ Samenstelling van kavels/lots
- ◆ Limieten
- ◆ Onverkochte objecten
- ◆ Opslag
- ◆ Uitkering van de opbrengst

Zie Burgerlijk Wetboek boek 7 art. 144.

Verkoop en volgrecht

Het volgrecht is het onvervreemdbare recht van de maker van een origineel kunstwerk te delen in de waardevermeerdering van zijn werk, door telkens bij latere verkoop van dat kunstwerk een percentage te ontvangen van de verkoopprijs. Het is een integrerend bestanddeel van de auteurswet.

Het volgrecht is verschuldigd als bij de verkoop van het werk – als koper, verkoper of als tussenpersoon – actoren uit de professionele kunsthandel betrokken zijn, zoals veilinghuizen, handelaren en galleries. Het volgrecht is niet van toepassing op de eerste verkoop van kunst werken door (of namens) de maker.

Het is niet geheel duidelijk of het volgrecht op musea van toepassing is als het een heden daags kunstwerk rechtstreeks verkoopt aan een belangstellende. Een museum kan namelijk niet aangemerkt worden als een professionele kunsthandelaar (er is geen winstoogmerk), maar valt ook niet onder de uitzondering die geldt voor natuurlijke personen. Verkoop derhalve een modern kunstwerk altijd via een professionele tussenpersoon: een handelaar of veilinghouder. In dit geval is volgrecht verschuldigd. Het veilinghuis moet zorgdragen voor de afdracht van de vergoeding.

Zie Auteurswet art. 4343g.

Vernietiging

Het is raadzaam om een bezinningsperiode te hanteren tussen het moment van selectie en de daadwerkelijke vernietiging. Soms komt men in die periode tot andere inzichten op grond van informatie die opeens opduikt of de mening van externen. Zorg voor redelijke garanties dat objecten ook daadwerkelijk vernietigd zijn en niet via een omweg op de markt komen. Maak van tevoren (overzichts) foto's van de objecten.

Hedendaagse kunst

Gaat het museum over tot vernietiging van een kunstwerk dan heeft het, in geval van hedendaagse kunst, te maken met het persoonlijkheidsrecht van de kunstenaar op grond van het auteursrecht.

Neem contact op met de kunstenaar of zijn erven om toestemming te krijgen voor vernietiging zodat niet in strijd met zijn persoonlijkheidsrecht wordt gehandeld.

Inbreuk op het auteursrecht betekent doorgaans een onrechtmatige openbaarmaking of verveelvoudiging, maar bij aantasting of verminking van een werk kan er ook sprake zijn van een inbreuk op het persoonlijkheidsrecht van de maker.

De maker heeft namelijk niet alleen een materieel belang bij de exploitatie van zijn werk, maar ook een ideëel, met zijn makerschap verbonden, belang: zijn persoonlijkheidsrecht.

Dit betekent dat te allen tijde rekening gehouden dient te worden met het persoonlijkheidsrecht van de kunstenaar.

In geval van vernietiging van een object kan een kunstenaar zich niet beroepen op een inbreuk op zijn auteursrecht. In de jurisprudentie wordt aangenomen dat vernietiging niet valt onder aantasting in de zin van de Auteursrecht en dat het persoonlijkheidsrecht van de maker zich niet verzet tegen vernietiging van (een stoffelijk exemplaar van) een kunstwerk. Als het gaat om vernietiging van unieke exemplaren, dan wordt van de eigenaar verwacht dat hij slechts overgaat tot vernietiging indien daarvoor een gegronde reden bestaat. Bestaat er geen gegronde reden voor de vernietiging, dan zou dat misbruik van het eigendomsrecht opleveren jegens de maker. Bij vernietiging van een kunstwerk is overleg met de kunstenaar (of zijn erven) dus van groot belang.

Objecten met bijzondere bepalingen

Er zijn objecten die niet in het vrije particuliere circuit terecht mogen komen. Hier dient men rekening te houden met eventuele wettelijke bepalingen zoals Wapenwet, Flora en fauna beheer, of specifieke gedragsregels met betrekking tot menselijke resten, gewijde objecten, rituele objecten en dergelijke.

Afstotingsdocumentatie

Documenteer de afstotingsoperatie zorgvuldig en geef zoveel mogelijk openheid van zaken. Een goede documentatie vormt een verantwoording van het handelen en maakt reconstructie van het proces in de toekomst mogelijk. Maak afspraken over de plaats en de bewaartermijn van de afstotingsdocumentatie. In verband met het publieke karakter van collecties moet afstotingsdocumentatie toe gankelijk zijn voor derden. Besteed ook in het jaarverslag aandacht aan de afstotingsoperatie.

Bijlage 6

Vereenvoudigde procedure bij herplaatsing en afstoting van objecten met ernstige schade en ondubbelzinnige lage erfgoedwaarde

De huidige LAMO 2016 schrijft voor dat alle afstotingsvoornemens vermeld dienen te worden op de Afstotingsdatabase (ADB) voor een termijn van twee maanden. De Museumvereniging heeft gesignaleerd dat het vermelden van alle afstotingsvoornemens op de ADB door musea als arbeidsintensief wordt ervaren. In de Algemene Ledenvergadering van november 2019 is besloten om in twee situaties een vereenvoudigde publicatie op de ADB in te stellen.

Het gaat hierbij om situaties waarbij een beschermwaardigheidsmelding niet relevant geacht wordt. In deze gevallen volstaat *achteraf* een korte vermelding van het besluit tot afstoting en de gevolgde procedure hierbij. De overige stappen van de LAMO procedure blijven onverkort van belang. De verkorte melding en het vervallen van de reactietermijn voor meldingen 'mogelijk beschermwaardig' beperken de handelingen bij deze afstotingen. Wel blijft binnen deze vereenvoudigde procedure de transparantie – waar de LAMO voor staat – gewaarborgd.

De vereenvoudigde procedure geldt in de volgende situaties:

1. *Herplaatsing: Objecten die herplaatst worden bij een ander geregistreerd museum*

Er hoeft geen afstotingsvoornemen geplaatst te worden op de ADB als er reeds overeenstemming is met een ander geregistreerd museum over overname. De afgestoten objecten zullen in dat geval het LAMO domein niet verlaten. Ook als de afstoting (mogelijk) beschermwaardige objecten bevat, is bij herplaatsing geen beschermwaardigheids-toetsing nodig. Een korte vermelding op de ADB van het besluit tot herplaatsing volstaat in dit geval.

2. *Afstotingen van objecten met ernstige schade én met ondubbelzinnige lage erfgoedwaarde*

Er hoeft geen afstotingsvoornemen geplaatst te worden op de ADB als de afstoting betrekking heeft op ernstig beschadigde objecten die (door deskundigen) niet meer te restaureren geacht worden en ook met behulp van de waarderingsmethode 'Op de museale weegschaal' gewaardeerd worden als laag. De herkomst van het object dient helder te zijn. Een korte vermelding op de ADB van het besluit tot vernietiging volstaat in dit geval.

Bijlage 7

Relevante documenten

Richtlijnen

- ♦ Ethische Code voor Musea en de adviezen van de Ethische Codecommissie:
www.ethischecodevoormusea.nl
- ♦ Vervreemdingsprocedure voor overheidscollecties conform de Erfgoedwet:
www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/vervreemdingsprocedure
- ♦ Museumnorm:
www.museumregisternederland.nl/Museumnorm

Afstotingsdatabase

- ♦ Voor het melden van af te stoten objecten:
www.afstotingsdatabase.nl

Toetsingscommissie beschermwaardigheid

- ♦ Alle uitspraken van de TCB zijn te vinden op:
www.afstotingsdatabase.nl/TCB-uitspraken

Handreikingen

- ♦ Handreiking voor het schrijven van een collectieplan:
www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2008/01/01/handreiking-voor-het-schrijven-van-een-collectieplan
- ♦ Op de museale weegschaal: Collectiewaardering in zes stappen:
www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2013/01/01/op-de-museale-weegschaal-collectiewaardering-in-zes-stappen
- ♦ SPECTRUM, handleiding voor collectiemanagement:
www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/spectrum
- ♦ Bulkafstoting in musea (2014):
www.erfgoedgelderland.nl/expertise-en-werkterreinen/borgen/publicaties

Bulkafstoting uit collectie Nationaal Militair Museum Soesterberg, kijkdagen voor musea in Mobilisatiecomplex Defensie te Lopik, september 2014.

‘De inrichting van een grotere afstotingsoperatie verdient een projectmatige aanpak.’

Colofon

Uitgave

Museumvereniging, 2016

Redactioneel aangepast, voorjaar 2019

Toevoeging vereenvoudigde procedure, 2020

Samenstelling

Petra Timmer, TiMe Amsterdam

Coördinatie

Museumvereniging

Ontwerp en vormgeving

def. grafische vormgeving

Met dank aan:

Annemieke Hogervorst (sectie Collecties Museumvereniging)

Lydia Jongmans (VNG)

Arjen Kok (RCE, stuurgroep Erfgoedwet)

Hanna Leijen (sectie Collecties Museumvereniging)

Tessa Luger (RCE)

Charlotte van Rappard

Joost Roelofsen (Ministerie OCW, stuurgroep Erfgoedwet)

Carola Steenberg (sectie SIMIN Museumvereniging)

Robert Verhoogt (Ministerie OCW, stuurgroep Erfgoedwet)

Agnes Vugts (LCM)

Mariska de Wit

Rob Polak (Ethische Codecommissie voor Musea)

Ellie Bruggeman (Museumregister)

